

Bas' bijdrage aan het tweegesprek met Dries van Agt, door de spreker achteraf genoteerd:

DE SPRONG: EEN HALVE EEUW GELEDEN

In de zomer van 1970 was mijn keuze voor de PPR vanzelfsprekend geworden. Per brief beëindigde ik mijn lidmaatschap van de Antirevolutionaire Partij (ARP) en meldde me aan bij de PPR. Dat was toen niet meer dan een klein sprongetje. In tegenstelling tot Elly die ons beschreef hoe verbijsterd haar vader in november 1972 had gereageerd toen zij vertelde PPR te gaan stemmen — 'Dan is mijn hele opvoeding voor niets geweest!' — heb ik in die partijkeuze van mijn vader juist bevestiging ondervonden. Overigens was die sprong voor hemzelf ondoenlijk, niet alleen vanuit zijn gouvernementele instelling maar vooral omdat de PPR geen confessionele partij was. (In 1994, toen hij de CDA-opstelling asociaal vond, stemde hij op Gerrit Schutte van het Gereformeerd Politiek Verbond [GPV, nu ChristenUnie].) Mijn inmiddels gegroeide overtuiging dat confessionele partijvorming geen goed idee is sloeg op zowel politiek als kerk.

Hoewel mijn vader al vanaf 1951 bij kabinetsformaties was betrokken en sinds 1960 lid was van de Eerste Kamer, had politiek bij mij geen belangstelling gewekt. Thuis werd daarover maar zelden gesproken. In 1963 mocht ik voor het eerst stemmen en dat werd 'natuurlijk' ARP; daar hoorden we nu eenmaal bij. Ik stemde op de vader van een dispuutsgenoot; dat had ik ook al gedaan toen in de Kiesvereniging 'Nederland en Oranje' van Amsterdam Zuid I over de AR-kandidatenlijst werd gestemd. Om over die lijst mee te beslissen was ik lid geworden, want in de statische politieke constellatie van de verzuiling kon je alleen als partijlid nog enige burgerinvloed uitoefenen.

Na studie en militaire dienst groeide toch mijn politieke belangstelling, met name vanuit bezorgdheid om de (kern)wapenwedloop en gerichtheid op de belangen van de voormalige koloniën in Afrika, Azië en Latijns Amerika. Na mijn promotie wilde ik in Afrika gaan werken. Intussen had de ontzuiling ook de partijpolitiek geraakt. Een proces van nieuwe machtsvorming kwam op gang. Hoe dat te beoordelen? Aan mijn proefschrift voegde ik de volgende 'laatste stelling' toe:

'Het moet thans uitgesloten worden geacht dat een bundeling van de drie grote christelijke politieke partijen in Nederland een sociaal vooruitstrevend beleid zou bevorderen.'

Dit was een reactie op de 'Nacht van Schmelzer' van 13 oktober 1966. Toen had de KVP-fractievoorzitter het eigen kabinet Cals om zeep geholpen. Dit betekende het einde van een regeringscoalitie met de PvdA. De ARP-fractie had tegen de motie gestemd die door de KVP met steun van de Christelijk Historische Unie (CHU) was ingediend. Het kabinet viel en er kwam een interim-kabinet Zijlstra dat nieuwe verkiezingen moest voorbereiden. De ARP ging die in met de leuze 'Biesheuvel. Voor Evangelische politiek' en een program waarin ontwikkelingssamenwerking eerste prioriteit was. Groot was de schok toen na de voor de antirevolutionairen gunstig verlopen verkiezingen van 15 februari 1967 vrijwel meteen werd gekozen voor een verbond met de VVD. Daartoe werd op sociaal en internationaal beleidsterrein stevig ingeleverd.

Op zondagochtend 12 maart kwam VU-collega Iens Verburg met zijn vrouw Nel na de kerk bij ons koffiedrinken. We deelden onze verontwaardiging en stelden een verklaring op over de spijt die we inmiddels hadden van onze stem op de ARP. Die belde ik door naar Trouwjournalist Ben van Kaam en onder de kop 'Spijstemmersverklaring' kwam deze de volgende dag in de krant.

Er volgden steunbetuigingen van leeftijdsgenoten in de KVP en (in mindere mate) de CHU. Samen vormden we een 'Werkgroep van christen-radicalen'. Intussen was ik nog steeds gericht op Afrika; in de zomer volgde mijn benoeming aan de University of Zambia in Lusaka. Toen in november 1967 in Scheveningen het christen-radicalencongres werd

gehouden zond ik vanaf een passagiersschip naar Afrika per telegram mijn solidariteitsbetuiging.

Van dat congres was mijn vader voorzitter. Met andere ARP-bestuurders en Kamerleden, waaronder partijvoorzitter Berghuis, had hij begrip getoond voor de spijstemmers. Bij de KVP lag dit anders; daar confronteerde de partijleiding de leden met een vijftal verschillende 'varianten' die geen van alle een meerderheid konden halen zodat te midden van alle verwarring behoedzaam gestuurd kon worden naar samenvoeging in een Christen Democratisch Appèl. Vier Tweede Kamerleden traden uit de KVP fractie. Zo kwam het tot een 'Groep Aarden'. Op 1 maart 1968 werd in het Utrechtse Terminus de PPR opgericht waarna op 27 april in Dronten het landelijk congres volgde wat de aanleiding vormt voor deze mooie reünie.

Vanuit de groep van AR-radicalen is toen geijverd voor een positieve opstelling jegens de PPR. Die kwam er echter niet, met als gevolg dat de PPR op eigen kracht of in een 'Progressief Akkoord' (het PAK van PvdA, PPR en PSP) de Statenverkiezingen van 1970 in moest gaan. De maanden daarvoor was ik met verlof in Nederland. In een 'snorren-tournee' met Erik Jurgens en PvdA-voorzitter André van der Louw riep ik antirevolutionairen op ditmaal PPR te stemmen. Het had waarschijnlijk weinig effect. Hoe ook, hoewel op basis van de uitslag twee Eerste Kamerzetels werden behaald, viel dit resultaat de 'Radikalen' zelf zwaar tegen. Men had gemeend dat de katholieke arbeiders voor een overgang naar de PvdA een 'tussenstation' nodig hadden. Dat viel tegen. Maar de partij ging toch door en bleef daarbij streven naar progressieve samenwerking op basis van al voor de verkiezingen gesloten akkoorden.

In juni 1970 koos de ARP definitief voor de weg naar fusie in een CDA. Ik schreef een afscheidsbrief aan partijvoorzitter Veerman en kreeg een beminlijk en begripvol antwoord. Bij voorzitter Tonnaer van de PPR meldde ik mij aan. In oktober kwam er van hem een brief met het verzoek 'kernkandidaat' te worden bij de Tweede Kamerverkiezingen van april 1971. De vier andere kernkandidaten waren alle katholiek; dat ik protestant was, kwam mooi uit. Intussen was ik overtuigd geraakt van Afrika's belang bij hervorming van de internationale economische orde. Gezien de kans in Nederland aan de nodige politieke pressie te kunnen bijdragen, aanvaardde ik mijn kandidaatstelling. Met PvdA en D'66 kwam er een regeerakkoord. Gedrieën formeerden Den Uyl, Van Mierlo en Aarden een schaduwkabinet. Hierin werd ik schaduwminister voor ontwikkelingssamenwerking.

Voor mijn gevoel is dit allemaal 'vanzelf' gegaan. Ineens was ik in de Nederlandse politiek beland en wel vanuit de PPR. Een voor de hand liggend 'sprongetje', zoals gezegd. Vanuit het besef hoe belangrijk onze wortels zijn, heb ik groot respect voor allen voor wie het toen of later een grote sprong was. Vandaag geldt dit voor Dries van Agt die hier in alle vriendschap naast mij zit. Mijn dank gaat bovenal naar de oprichters. Hun kolossale betrokkenheid en inzet mondde uit in een voorhoede-, solidariteits- en mentaliteitspartij waarvan met alle ups en downs de invloed zich de laatste halve eeuw deed gelden en hopelijk ook in de komende vijftig jaar dat zal doen. In het bijzonder dank ik Michel van Hulten die deze dag tot een groot succes maakt en Erik Jurgens wiens vriendschap door al die jaren heen voor mij een bron bleef van bezieling.

Dronten, 5 maart 2018,

Bas de Gaay Fortman